

Проектът на СУ „Св. Климент Охридски, *Европейска идентичност на българския език: в търсене на нови изследователски и методически подходи* (ФНИ, ДН 20/13 от 2017 г.), е естествено продължение на предходния проект *Интегриране на електронни форми на обучение в образователния процес по български език* (ОП „Развитие на човешките ресурси“, 2012-2014), благодарение на който бе създаден портал за електронно обучение по български език. В основата си електронната платформа, ezik.bg, има за цел оформяне и разпознаване на научна среда и база данни за български език - пространство, предназначено за изследователи, преподаватели, студенти и обучавани, настоящи и потенциални, намиращи се в различни точки по света. Настоящият проект разширява положените основи, като акцентира върху българските лекторати и изграждането на електронна среда за преподавателите по български език извън пределите на България.

Проектът протича в три последователни етапа - лингвистично проучване, методически обзор и анализ и инкорпориране на резултатите от изследването в приложна част, като всеки следващ етап използва данните и резултатите от предходния.

1. Изследователска част

Изследователската и приложна перспектива на настоящия проект се основават на проучване на характерни черти на българския език, като за изходен пункт се използват обособените езикови особености на европейските езици (Standard Average European (SAE: http://www.academia.edu/14733499/The_European_linguistic_area_Standard_Average_European_2001)). Листата на SAE е извлечена от общите граматически свойства на голяма част от европейските езици и осигурява надеждна база за съпоставително и типологично проучване на българския език като европейски, а не само като славянски по генетична принадлежност и балкански по ареален развой. Пълната картина на типологичните черти на българския език може да се получи единствено чрез изследване, осъществено едновременно и на трите нива – макро-, мезо- и микротипология. Изследователската част анализира българския като европейски, славянски и балкански в цялостен мащаб посредством исторически, съпоставителен и типологичен подход (Хаспелмат 2001, Konig, E. & M. Haspelmath. 1999).

По този начин ще бъдат анализирани цялостно всички специфики на българския език с оглед SAE, а на свой ред ще се проследят и проучат и нови феномени и изследвания в областта на балканистиката и славистиката. За целта ще се тръгне от основата на типологическите връзки и модели на европейските езици, съгласно SAE, след което ще се актуализират съвременните проучвания в областта на по-частните – балкански и славянски езиков съюз.

В резултат на подобно проучване ще разполагаме с цялостна съвременна лингвистична картина на българския език като европейски, балкански и славянски език. До момента не е правен компактен анализ, който да проследи и интерпретира всички характерни лингвистични особености на европейските езици, изведени от Standard Average European, по отношение на български език.

Детайлни разработки има по конкретни езикови феномени в качеството му на славянски (Иванчев 1978, Мразек 1990, Ницолова 2008, Леков, Велчева, сб. Славянски езици, сб. Увод в изучаването на южнославянските езици) или балкански (Асенова 2002, Alexander, 1984-85, Минчева).

Някои от основните черти на SAE са: начална опора в синтактичните конфигурации, предлози като самостоятелна категория, конфигурационни именни фрази с определителен член, клитични местоимения, детранзитивизиращи маркери, нулева

субектност и т.н. Част от тези черти са заложили на ранен етап още в старобългарския под формата на славянско генетично наследство. Друга група черти са придобити по балкански път, но има и такива, които представляват резултат от това, което обикновено се определя като самостоятелен развой, но могат да се разглеждат като израз на по-обща (макро) структурни тенденции, характерни и за езиците, образуващи SAE, както показват сходните или еднакви синхронни резултати (Alexander 2000; Nichols 1992; Franks 1995, 2005, Мразек 1991).

С цел да се проследят тези общи механизми, изследването с отправна точка листата на SAE ще бъде конфронтирано с вече добре проучения списък на балканизмите в българския език, което ще позволи да се проследят общите и ареалните явления в спецификата на българския език. Идеята за европейски езиков ареал е относително нова (Bechert et al. 1990, Bernini & Ramat 1996, Haspelmath 1998, van der Auwera 1998, König & Haspelmath 1999). Между традиционните и по-новите европоцентрични насоки на изследване съществува известно теоретично напрежение заради все още недостатъчно добре изясненото съотношение между балканизми и европеизми. Европеизмите не са резултат на консервативни тенденции, а се смятат за придобити в резултат на конвергентен развой черти чрез езикови контакти. Според други изследователи (Nicols) европейският езиков тип се припокрива с балканския и на практика е разширен балкански тип. Според балканистите (Асенова 2002, 1992, Alexander 1984-85) обаче балканският езиков съюз, макар също да се е оформил чрез конвергентен развой и езикови контакти, е плод на различни исторически условия и представлява самостоятелен и ясно диференциран ареал. Спецификата на българския език като преходен между балкано-славянския и европейския ареал се използва като отправна точка за проверка на различни хипотези относно припокриването на ареалите в типологичен аспект на база съпоставително проучване.

Освен това подобно изследване очертава цялостния профил на българския език на ареалната карта на Европа в съпоставка с други европейски езици – романските, германските и славянските, базова стъпка към изготвянето на теоретични и практически модели на описание. Конкретни области на проучване в граматиката са:

- 1) клитиките и тяхната позиция в изречението. Следи от общия исторически развой с романските езици е отклонението от втората, Вакернагелова позиция в изречението
- 2) определителен член – балканизъм, но и европеизъм - в романските езици резултат от ареални интерференции
- 3) строеж на изречението – SVO като в романските езици, исторически SOV като старобългарския и латинския
- 4) словоред в именната група – с начална опора и преноминални прилагателни, както в германските езици, но за разлика от романските, където прилагателните са постноминални.
- 5) предлози и предложни фрази на мястото на падежите като проява на по-общата тенденция към аналитизъм, обединяваща балканските езици с романските езици и английския
- 6) аналитично бъдеще време с частици, еднакви по произход с тези в германските езици, напр. английски
- 7) запазване на имперфект и аорист
- 8) изразяване на посесивни отношения
- 9) нулево-субектни отношения и др.

По този начин за първи път се анализират и описват в цялостен вид всички специфики на българския език с оглед SAE, а на свой ред се проследяват и проучват и нови феномени и изследвания в областта на балканистиката и славистиката. В резултат ще бъде изготвена цялостна съвременна лингвистична картина на българския език като

европейски, балкански и славянски език, като се разработят и модели за теоретично и практическо описание на българския.

2. Дидактическа част

Второ поле на изследователските търсения в настоящия проект попада в областта на методиката на преподаване/изучаване на български език като чужд, почти елиминиран и пренебрегван и до днес в чуждоезиковото обучение. Българският език като чужд се преподава както в България, така и в чужбина, където попадат и всички лекторати по български език, култура и литература. Трябва да се отбележи, че липсва приемственост и комуникация както между настоящи, така и между предходни, респективно - бъдещи лектори. Този факт провокира създаването на нова рубрика „Лекторати“ в електронната платформа (www.ezik.bg), в която се разработва изцяло нова база данни, с изготвени стандарти, ползващи различна методика, и достъпни електронни курсове, съобразени със спецификите на преподаване на български език извън България. Подобна стъпка дава възможност за обособяването на единно електронно пространство за всички лектори, които преподават български език, култура и литература в различни точки на света. Това е и причината екипът да бъде съставен предимно от лектори, които работят в различни езикови среди, както и от дългогодишни преподаватели и изследователи в областта.

Чуждоезиковото обучение се утвърди като понятие, което се отнася единствено до чуждите за нас (като носители на български език) езици, което доведе до известна празнина в теоретичните и практическите разработки, свързани с изучаването на българския език като чужд. Методиките на чуждоезиковото обучение са и институционално обособени във филологически факултети и катедри, най-често по класически и нови филологии, в чиито обсеги българският не фигурира. Наличните учебни материали, издавани в България и чужбина, не разграничават изучаването на български език в България или в чуждоезикова страна.

В департаментите за чуждоезиково обучение, където се преподава български език на чужденци, както и в катедрите по български език като чужд преобладава утвърдената комуникативна методика на преподаване - наложил се като единствен (с множество вариации) и най-ефективен подход. Съпоставителният подход почти изцяло отсъства или бива слабо застъпен в преподаването на български език като чужд, най-вече когато е плод на интересите на конкретен преподавател. Отбелязаните тенденции не се отнасят единствено до българския език, а изобщо за методиката на чуждоезиковото обучение (Шопов 2015, Симеонова 2008, Meyer 1997, Armstrong 2004, Attwell, Hughes 2010, Spina 2009).

На база на направеното съпоставително изследване в първия етап на проекта се разработват механизмите и средствата за неговото прилагане и реализация в практическата работа при преподаването и изучаването на български език в различни езикови среди. Инструментариумът на съвременните електронни форми на обучение позволява въвеждането на различни подходи и в преподаването на български език като чужд, като се вземат предвид и критерии като: среда на преподаване/изучаване (българска или чужда); степен на образование (средно, висше); специалност (филология или не); български език като (първи, втори, трети и т.н.) чужд или роден.

На типологичните сходства между езиците залага проектът *ЕвроКом* (<http://www.eurocomprehension.eu/>), в който се работи в трите основни групи езици – германски, романски, славянски, като за всяка от тях участват експерти и носители на език от друга езикова група. Този дългогодишен проект има за цел постепенното изучаване на даден език именно с оглед отчитането на типологическите прилики, а на

следващо ниво – типологическите различия, основавайки се най-напред на изучаването на сходствата, а след това на различията, накрая – на спецификите на конкретен език. Тази инициатива, разбира се, е част от цялостната европейска политика за признаване и уважаване на всички европейски езици, за единна Европа без граници, в която е възможно разбирането между представители на различни националности.

3. Приложна част

Проектът включва заложената изследователска перспектива като методика на преподаване в чуждоезиковото обучение по български език, като използва съвременните технологии и възможности за електронни форми на обучение. Поставя си задача обаче да допълни съществуващите, като разшири проучванията със спецификите на българския език и преподаването му с оглед на езиковата група, към която принадлежат обучаваните. Изведените особености от съпоставителния анализ очертават основните типологически групи, които са в основата на изготвянето на дидактически подходи и практически материали за преподаване/изучаване на български език в различни езикови среди. Типологическата обвързаност ще бъде и тук основа за изготвянето на допълнителни практически материали, упражнения и тестове, съобразени с приликите и разликите на българския език и този на основни езикови групи, с които се работи в България и в чужбина, където се изучава. В резултат на това ще разполагаме с теоретични и практически електронни ресурси, съобразени и с особеностите на голяма част от европейските езици – английски, италиански, немски, френски, руски, словенски, гръцки и румънски.

В рамките на проекта ще се създадат електронни курсове по български език, до които преподаватели и студенти от цял свят да имат достъп. Предстои разработването на два модела с общи курсове, основаващи се на две различни методики - на български език, достъпен за всички без регистрация в платформата, и на английски, изготвен на основата на типологичен подход, с модел за преподаване на български език като чужд, който отчита и изработва ресурсите и инструментариума си спрямо различните езикови групи. Типологическите разлики задават проблематични пунктове, които не можем да мислим за грешки, а по-скоро за затруднения, породени именно от липсата на такъв или сходен елемент, или изразяването му по свършено различен начин. В този смисъл, след като бъдат отчетени особеностите на българския език като част от европейските езици във всички отчетени вече граматически, и не само, пунктове, ще се разработи стандарт, подходящ за изучаването му от всяка една езикова група, където практическите задачи и материали се базират върху съпоставителни и типологически характеристики.

Тенденцията към по-гъвкаво и отворено обучение, с преосмислена роля на преподавателя и обучавания е залегнала в много голяма степен във функционалностите на всички електронни платформи. По отношение и на чуждоезиковото обучение, специално създадените електронни платформи се наложиха и утвърдиха като ползотворни и ефикасни. За разлика от налични вече такива в почти всички европейски страни (както и появяващи се вече специално за лекторатите) представянето на националната идентичност, език и култура на България за чужденци (и не само) отсъства изцяло. Изцяло разработен и общодостъпен курс по български език за чужденци също липсва. Съществуват частични опити, с конкретна цел и аудитория, които не са винаги приложими за дадена програма или за езика, на който се преподава, а нито един от тях цялостно не се основава на сравнителни и типологически характеристики, да не говорим за практически ресурси, базирани и съобразени с тях.

Значимостта на подобна дейност има и обществен, и социален контекст, а в този смисъл и с постепенното налагане на определени езици в периферията. Въпреки интерпретирането на всички политики на Европейския съюз към признаване на всички езици в него, езиковото ядро се основава и на политическата картина в глобален аспект, вследствие на което се налагат понятия като *малки езици*, където българският започва да попада все по-често, като бива почти маргинализиран, или пък представян като екзотичен, а не като един от европейските езици със свои особености или единствен в европейския съюз, който използва кирилица.

Изброените факти изискват изключителна гъвкавост и задават по-специфична отговорност на преподавателите и лекторите по български език, култура и литература, особено и най-вече извън България. Работата в лекторат е и основният мотив за подготовката на настоящия проект, най-вече с отчитането на необходимостта от единна информационна база на всички лектори, липса на достатъчно учебни материали, стандарт и електронни курсове по български език за чужденци.

Отварянето на рубриката *Лекторати* в електронната платформа *ezik.bg* през 2017 г. бе направена именно с тази цел, като старт за оформяне на среда за обмен на информация и ресурси между преподавателите и студентите по български език в чужбина. Лекторът е медиатор не само между два езика, но и между две култури, което налага необходимостта от изготвяне на специфичен модел на представяне и изготвяне на курсове по български език, култура и литература. Приложната част, финална за проекта, се стреми към: 1) обособяването на електронно пространство, което да гарантира тествано и гарантирано качество на теоретичното и практическо съдържание; 2) изграждането на цялостна база данни от електронни ресурси и курсове с инструментариум, съобразен с повечето европейските езици; 3) достъп, устойчивост и приемственост в преподаването на български език като чужд в България и извън нея.

В заключение бих искала лично да благодаря на всички, които прегърнаха проектната идея – на всички лектори, изследователи и преподаватели, които сформираха екипа, и на всички извън него, които взимат активно участие в различни стъпки от неговото изпълнение. Благодаря на Фонда за научни изследвания и ОП „Развитие на човешките ресурси“ за оценката и предоставеното финансиране, които дават възможност за реализиране на изследването и приложното адаптиране на резултатите от него.